

Föreningen Sörmlands Ornitologer

Storlom

- en sörmländsk ansvarsart!

Förord

Det finns djur som väcker starka känslor inom oss. Djur som griper an till våra historiska rötter och som speglar förhållanden som rådde för länge sedan, långt innan motorbåtars och vattenskottrars intåg och påverkan på ekosystemen. Hit hör inte bara de kalla kårar som känns när man hör vargars ylande utan också vemodet och den känslan av hopp som förmedlas av koltrastens sång under vårkvällarna. Hit hör också uvarnas hoande och lommarnas ropande. Få djurarter ger så mycket vildmarkskänsla som en ropande lom. Och befinner man sig dessutom vid en lägereld i skymningen så kommer osökt känslan av något uråldrigt till oss. Lommarna utvecklades för länge sedan och vi i de nordliga delarna av världen har alltid haft en relation till lommar säkert i många tusentals år. För oss i vårt landskap har den varit en ständig följeslagare. I Sörmland med dess drygt 600 sjöar återfinns många områden med exakt de kvalitéer som storlommen behöver. Gott om fisk och med det klara vatten som den helst föredrar för att den ska trivas. Hos oss finns en inte helt obetydlig del av landets lommar som ett naturligt inslag i våra sjöar. Reser man i Norden är det lätt att invaggas i känslan av storlommen finns varhelst det finns lämpliga miljöer för den och att den inte är hotad på något sätt. Faktum är att den inte är ovanlig hos oss men vi hyser i vårt land minst en tredjedel av Europas storlommar liksom även Finland och Norge som även de hyser större delen av de resterande två tredjedelarna. Kvar finns tre procent att fördela på världsdelen utanför Norden. Tänk då på att vi hos oss i vårt lilla län hyser drygt tre procent av vårt lands population. Vårt vatten tycks alltså passa lommar väldigt bra och det finns inget som emotsäger detta även i framtiden. Vi har således ett stort ansvar för arten inte bara ur ett lokalt perspektiv utan även ur ett internationellt!

Denna skrift är framtagen som en del i en slags vägledning för DIG - vare sig du är markägare, fågelskådare, tjänsteman inom naturvården eller om du bara är allmänt naturintresserad - för att vi på olika sätt ska fortsätta förstå storlommarnas livsvillkor och för att kunna värna storlommens plats även i vårt framtida landskap.

Mycket av det som framförs i denna skrift har sitt ursprung i Mats O. G. Erikssons utmärkta rapport *Storlommen och smålommen i Sverige* (2010) som ofta citeras i olika sammanhang.

Storlom med unge (Foto från wikipedia)

Innehållsförteckning

Föreningen Södermanlands Ornitologer (FSO)	4
Ansvarsarter	5
Syftet med detta dokument	5
Översiktlig morfologisk beskrivning	6
Förväxlingsrisker.....	7
Läten.....	7
Biologi och ekologi	8
Utbredning, uppträdande och populationsstatus	10
Flyttning och övervintring.....	11
Beståndsutveckling.....	11
Ansamlingar.....	12
Kollektivt fiske.....	12
Sociala grupper.....	13
<i>Gölsjön</i>	13
<i>Dunkern</i>	13
Störningar och aktuella hot	14
Behov av vidare studier	15
Rörelsemönster.....	15
Sjöars kvalité.....	15
Rapportering	16
Visioner och mål	16
Storlommens skyddstatus i lagar och konventioner	17
Referenser	18
Fågelföreningar i Sörmland	19

Omslagsbild: Storlom (foto: Jan-Eric Hägerroth)

© Föreningen Södermanlands Ornitologer 2013

Föreningen Södermanlands Ornitologer (FSO)

Föreningen bildades på 1960 för att finnas som en mötesplats för fågelintresserade och då främst de som ägnade sig åt amatörforskning. Hartsö-Enskär fågelstation startades och fungerar alltjämt. Tidskriften *Fåglar i Sörmland* skapades för att ge utrymme för publicering av fågel- och forskningsrapporter. Tidskriften har sedan några år bytt skepnad och utges numera som en årsbok *Det sörmländska fågelåret*.

Föreningen består idag av fem samverkande lokalföreningar och fungerar idag främst som organ för diverse ”pappersornitologi”. Hit hör sammanställningar av rapporter, utgivning av årsbok, initiering av forskning, anordnande av seminarier och utbildning och inte minst som remissorgan i fågelskyddsfrågor och som samarbetspart för andra intresseföreningar och myndigheter. Styrelsen är sammansatt av representanter för de olika lokalföreningarnas styrelser och andra intresserade med särskilda kompetensområden av betydelse för fågelskyddsarbetet. Ordförandeskapet roterar mellan de olika lokalföreningarnas ordföranden.

Ansvarsarter

Med begreppet ansvarsart menar man oftast en art som har en betydande del av sin population inom en viss region eller nation. I vårt fall är storlommen att se som en ansvarsart inte bara för Sverige men också för oss i vårt landskap där en betydelsefull del av den svenska populationen finns. När det gäller valet av ansvarsarter för oss i vårt fågelskyddsarbete i Sörmland har vi följt den vedertagna metoden med att utgå från först och främst (i nedan nämnd ordning) artens status ur ett globalt- sedan ur EU- följt av ett nationellt- och ett regionalt perspektiv. De arter som vi inom ornitologerna i Sörmland ser som viktigast att värna om i denna anda är: skräntärna, rördrom, storlom, fiskgjuse.

Vi inom den sörmländska ornitologin har också valt att se begreppet ansvarsart ur ytterligare ett för oss viktigt fågelskyddsperspektiv. Vi ser det inte bara viktigt att värna om särskilt viktiga fågelarter (ur tidigare nämnda perspektiv) och populationer utan även att se landskapet ur ett ekologiskt funktionalitetsperspektiv. Djuren fungerar i ett samspel med sin omgivning och med alla de andra arter som finns i deras miljöer. Ska man få olika arter att långsiktigt fungera i sin omgivning så krävs ett synsätt med ett helhetsperspektiv där man särskilt ser på de olika arternas krav på sina omgivningar för att de ska kunna finnas kvar. Vissa arter kan också fungera som indikatorer på olika slags ekologisk funktionalitet. Man måste alltid ha i åtanke att vår natur är bestående av en mängd slags miljöer med alla sina särskilda förutsättningar. I denna anda så bygger vi på listan med några arter som exemplifierar detta slags ekologiska funktionalitet. Fungerar bivråken i sin miljö så finns det förutsättningar för den att skaffa föda och reproducera sig vilket i sin tur innebär att där finns reproducerande fåglar som fungerar som födoresurs under den tidiga delen av deras häckning men också på att det finns förutsättningar att klara inte bra att föda upp ungar utan även att lägga upp näringsdepåer för flyttningen söder

Vi har vidare valt att betrakta arterna: bivråk, mindre hackspett som viktiga ur ett naturvårdsperspektiv då dessa kan ses som indikatorer på en ekologisk funktionalitet i vårt landskap.

Syftet med detta dokument

Från FSO:s sida vill vi presentera ett dokument som kan användas i det långsiktiga arbetet med att bevara olika fågelarter i vårt landskap såväl för oss inom den ideella sektorn som för de myndigheter som verkar i vårt landskap. För arter som är nationellt eller internationellt hotade finns det ofta någon slags åtgärdsprogram som tar upp insatser som behöver göras för arternas fortlevnad utöver reservatsbildningar, miljöersättningar etc. De åtgärdsprogram som upprättats har framtagits av landets olika Länsstyrelser och ska fungera som vägledningar för bevarande av arter och livsmiljöer. Från den sörmländska ornitologin sida ser vi det som viktigt att även utforma den här typen av dokument för andra arter som kanske inte är sällsynta för oss men som vi ändå har ett särskilt ansvar för. Dokument som detta är tänkt att hjälpa oss i arbetet med att skapa förståelse för och lyfta fram de villkor som gäller för olika arters uppträdande i vårt landskap och fungera som ett verktyg i arbetet med att säkerställa arternas livsrum.

Översiktlig morfologisk beskrivning

Storlommen är en ganska långsträckt fågel med lång hals och är tydligt större än en gräsand. Fötterna sitter långt bak på kroppen, vilket syns bra i flykten, vilket innebär att de har mycket svårt att röra sig på land. Storleken kan variera en hel del med individer från 63 till 75cm längd och med ett vingspann från 100 – 122cm. Sällsynt uppträder individer som är ännu större. Fågeln ligger ofta djupt i vattenlinjen och ser tydligt strömlinjeformad ut. Den kraftiga halsen, som omärkligt går över i huvudet, hålls ofta böjd så att den nedre delen putar ut vid vattenlinjen. Huvudet med den dolkformade näbben hålls oftast horisontell (vilket är en bra karaktär jmf med smålom). Pannan är brant emedan nackprofilen är mjukt rundad.

De gamla (adulta) fåglarna har i sommardräkt en sammetslent ljusgrå hjässa och nacke. Strupen, hakan och framhalsen är svart. Ovansidan på kroppen har stora fält av vita fläckar delat av ränder. I vinterdräkt är halva huvudet och halssidan mörk i profil. Simmande fågel visar ofta stor vit fläck i vattenlinjen långt bak på kroppen. Kroppsovansidan är jämnmörk. Juvenila fåglar liknar adulta i vinterdräkt utom att kroppsovansidan har ljusgrå fjäderkanter som bildar ett fjällmönster. Fåglar i första sommardräkt är ofullständigt utfärgade.

Storlom i sommardräkt (Foto från Wikipedia)

Förväxlingsrisker

I vårt land förekommer även smålom *Gavia stellata* som häckfågel och som oftast är tydligt mindre och som istället för en svart haklapp har en rödbrun sådan. Smålommen har en mindre näbb med rak näbbrygg och som ofta hålls något uppåtriktad. I Södermanland förekommer inga häckande smålommar och observationer i inlandet under häckningstid är mycket ovanliga. Under sträcktid kan någon enstaka fågel rasta eller åtminstone passera inlandet.

I kustområdet däremot så är observationer av smålom inte ovanliga under sträcktid och enstaka fåglar kan även påträffas där vintertid. Förväxlingsrisk med smålom är det främst när det gäller flygande lommar och under vintern då fåglarna uppträder i vinterdräkt.

Övriga lomarter: svartnäbbad och vitnäbbad islom är båda stora arter som endast sällsynt och fåtaligt (men regelbundet) uppträder i landet. Den förra arten har vid ett tillfälle påträffats i södra delen av Båven.

Smålom (Foto från Wikipedia)

Läten

Från storlommen hörs ofta ett hårt skorrande "knarr-knarr" och utdragna trutlika "aaah-å" från reviret, speciellt nattetid. Spellätet är ett rytmiskt "klååii-kå-klååii-kå-klååii-kå-klååii". Dykande fåglar kan ibland yttra ett kort avklippt "kåitt!". Fåglarna är vanligen tysta i flykten men kan ibland låta höra ett dämpat "karr-arr-arr".

Biologi och ekologi

Storlommar är långlivade fåglar som sent blir könsmogna. Det finns osäkerhet i när de börjar häcka men man tror att de etablerar revir när de är fem-sex år gamla (Lehtonen 1970). När det storlommars ålder så finns åtskilliga ringmärkningsfynd som visar på att fåglarna ofta blir över 20 år gamla. Det tycks heller inte vara ovanligt med fåglar som blir mellan 25-30 år (Schüz 1974).

Storlommen är en typisk så kallad "K-strateg" vilket innebär att arten har utvecklats och lever i stabila miljöer. Typiskt för dessa K-strateger är att de är långlivade och att de investerar mycket energi per avkomma. De får med andra ord få ungar som de lägger mycket omsorg på i motsats till arter som exempelvis arter som är kortlivade och som producerar mycket ungar som de inte lägger ned så mycket omsorg på (r-strateg). Låg reproduktion uppvägs således hos K-strategerna av att de fåtaliga ungarna är stora vilket ökar överlevnaden. K-strategerna är ofta starkt specialiserade för ett effektivt utnyttjande av tillgängliga resurser vilket ger en god förmåga att klara konkurrens så länge miljöförhållandena är stabila. Detta innebär att K-strategerna är särskilt känsliga för störningar i miljön.

Storlommen föredrar för sin häckning näringsfattiga klarvattensjöar med bra siktdjup gärna i skogslandskapet. Valet av häckningssjöar sker inte bara utifrån tillgången på fisk utan i hög grad utifrån siktdjupet och möjligheten att upptäcka fisken med hjälp av synen (Eriksson 1985, Eriksson & Sundberg 1991). Fisksamhällena i storlommens häckningssjöar är ofta artfattiga och domineras ofta av abborre, mört och gädda.

Abborre (Foto från Wikipedia)

Storlommen födosöker huvudsakligen i häckningssjön men det förekommer att fåglarna besöker närliggande vatten även under häckningstid. Födan utgörs huvudsakligen av fisk men den äter också kräftdjur, ringmaskar och blötdjur.

Ofta hyser större sjöar fler än ett par och bona ligger i regel på ett inbördes avstånd av $\frac{1}{2}$ till $1\frac{1}{2}$ km (Lehtonen 1970, Götmark m.fl. 1989). I södra och mellersta Sverige återvänder lommarna inte sällan parvis till sina häckningsrevir i slutet av mars och i början av april i samband med islossningen.

Hos storlommen är det en regel snarare än ett undantag att paren upprätthåller ett revir utan att häcka enstaka år. Antalet par som avstår från häckning varierar från år till år och kan i vissa fall utgöra 25-30% eller mer av den totala populationen i det regionala beståndet (Lehtonen 1970, Götmark m.fl. 1989, Mudge & Talbot 1993).

Boet placeras ofta på öar och då särskilt mindre holmar och skär. Balen är en enkel plattform direkt på marken nära vattenbrynet för att fåglarna lätt ska kunna ta sig i och ur vattnet. Variationer i vattenståndet i samband med regn eller reglering av vattenståndet med påföljden att bon blir översvämmade uppges vara en av vanligaste anledningarna till avbrutna häckningar (Hake m.fl. 2005). Kullen består av två – tre ägg och ruvas 28-30 dygn och ungarna blir flygga efter ca 60 dagar. I våra trakter ses de första ungarna under de sista dagarna av maj och i första halvan av juni. Det är inte ovanligt att lommarna lägger en ny kull om den första förolyckats. Sen islossning och omläggning av kullen kan innebära att det fortfarande påträffas ungar i första halvan av augusti som ännu inte är flygfärdiga.

Storlom på bo (Foto från Wikipedia)

Ungarna matas vanligen de första två-tre veckorna med storvuxna vattenlevande insekter som sländelarver men de kan också matas med mjukdelar av snäckor (Lehtonen 1970, Sjölander 1978) och småfisk. Andelen småfisk i dieten ökar vartefter ungarna växer. Födan hämtas huvudsakligen från häckningssjön men det förekommer också att fisk till ungarna hämtas från närliggande vatten. Det förefaller som att sjöar med näringsfattiga förhållanden och god tillgång på abborre särskilt gynnar ungarnas överlevnad (Eriksson & Paltto 2010).

Storlommen har låg reproduktion inte minst i större sjöar i södra och mellersta Sverige samt en del norrländska vatten. Ofta lyckas bara 30 – 40% av paren med häckningarna. Reproduktionstalet varierar från år till år för olika regioner i Sverige och ligger då ofta på nivåer mellan 0,3-0,6 ungar per par. Detta trots att lommarna i regel lägger två (sällan tre) ägg och att båda äggen oftast kläcks. Det är vanligen bara en av ungarna som överlever till flygg ålder. Föräldrafåglarnas framgång i födosöket och i matningen av ungarna avgör ungarnas möjligheter att överleva (Jackson 2003).

Utbredning, uppträdande och populationsstatus

Storlommen *Gavia arctica* förekommer i större delen av det norra barrskogsbältet och på tundran från Atlanten i väster (norr om 55:e breddgraden) till Stilla havet i öster (i centralasien ner till 50:e breddgraden). I vårt land förekommer den i främst insjöar från norra Skåne till de nordligaste fjällsjöarna men enstaka häckningar har också skett vid kusten från Uppland och norrut.

Det totala beståndet i landet har beräknats till ca 6200 par (SOF 2012). Totalt uppskattar man att det i Europa (exklusive Ryssland) häckar ca 15 500–22 000 par (Bird Life International 2004). Således återfinns ungefär en tredjedel av den europeiska populationen i Sverige. Bestånden i Finland och Norge är av ungefär samma storleksordning, och därutöver finns 150-200 par i Skottland, och några tiotal par totalt i de baltiska länderna och Vitryssland (Bird Life International 2004). De nordiska länderna utgör således ett kärnområde för arten, med ungefär 97 % av det europeiska beståndet (utanför Ryssland). I Sörmland förekommer storlommen i många av de näringsfattiga sjöarna i skogslandet och utgör där en karaktärsart men den förekommer även i sjöar av mer slättsjökaraktär med bra siktdjup. För några decennier sedan fanns även enstaka häckade par i skyddade havsvikar men dessa områden har numera övergetts helt.

Man kan inte alltid lita på att det som återfinns på nätet är rätt. Enligt denna karta som publicerats på Wikipedia så finns det inga storlommar i våra trakter!

Flyttning och övervintring

Höstflyttningen påbörjas i september till oktober då lommarna ger sig av åt sydost. De flesta av de europeiska och ryska populationerna övervintrar i Svarta havet, delar av Kaspiska havet och i östra Medelhavet. Övervintring sker även relativt sparsamt i Västeuropa ner till Frankrike och norra Spanien¹ samt till en viss del i södra Östersjön. Vintertid kan sällsynt påträffas någon enstaka födosökande lom även vid Sörmlandskusten - dock långt ifrån årligen. Det är oklart om det rör sig om enstaka övervintringsförsök i våra vatten eller om det är lommar som av någon anledning är försenade i sin flyttning söderut.

Under våren återvänder främst de mellansvenska lommarna i april emedan huvudparten av de nordliga populationerna väntar till en bit i maj innan de sträcker norrut. Vid sörmlandskusten sker from slutet av mars men främst i början av april ansamlingar av lommar. De första lommarna kan komma redan i slutet av mars till öppna vatten i inlandet även om majoriteten av de häckande fåglarna anländer till sina revir i april.

Beståndsutveckling

Storlommen minskade i antal i stora delar av sitt europeiska utbredningsområde under perioden 1970-1990 men under de senaste 10-15 åren har beståndets numerär stabiliserats. I Sverige har populationen långsiktigt ökat sedan slutet av 1970-talet och bedöms ha ökat med omkring 20-29 % under en 30-årsperiod (Ottvall m.fl. 2008). En ökning visar också resultaten från Svensk fågeltaxerings punktrutter vilka främst avspeglar situationen i södra Sverige där antalet rutter är tätast. För norra Sverige finns inte underlag i denna för att kunna dra några långsiktiga slutsatser om populationsutvecklingen. De standardrutter som görs indikerar däremot om en stabil population under det senaste decenniet (SOF 2012).

Det finns tendenser som visar på en minskning i ungfågelproduktionen i södra Sverige och då särskilt i Svealand. Man har också uppmärksammat att antalet kullar med 2-3 ungar blivit färre (Eriksson, M.O.G. 2010)

I Södermanlands län (D-län) har beståndsuppskattningar gjorts där Ingemar Nord 1977 uppskattade antalet par till 125-150 par. I den alldeles nyutkomna Fåglarna i Sverige (SOF 2012) uppskattas antalet par till 120 (100-150 par). Enbart sjön Båven hyser 35- 81 par beroende på vilken källa man använder. I Bevarande plan för Båven uppger Länsstyrelsen i Södermanlands län att det 2006 häckade 35 par i Båven samtidigt som det där förekom icke häckare och ungfåglar. Tidigare inventeringar 1978 och 1983 visade på 74 respektive 60 häckande par (Edberg 1984).

Beståndsuppskattningar försvåras av det faktum att fåglarna inte häckar varje år utan att de beroende på olika omständigheter kan hoppa över häckningen vissa år. Frekvensen i detta beteende är dåligt känt men att det förekommer finns det tydliga indikationer på. Detta gör att beståndsuppskattningar eller försök att beskriva trender om ungfågelproduktion och häckningsframgång är svår att göra på något enstaka års inventeringsresultat.

¹ Jonsson Tysse Lommar

Det är FSOs uppfattning att storlommen har det bra i det Sörmländska landskapet. Antalet par är förhållandevis konstant idag och det häckar lommar i de flesta lämpliga miljöer.

Det är också FSOs samlade bedömning att antalet par högst sannolikt är betydligt högre än uppskattningarna ovan visar. I takt med att storlommen uppmärksammats under senare tid har uppskattningarna talat om en population i Södermanland på över 250 par kanske tom uppemot 300 par. Kommande års större fokus på arten förväntas resultera i mer pålitliga uppskattningar om antalet par i landskapet.

Ansamlingar

Storlommen har utvecklat ett komplicerat socialt beteendemönster som en viktig del av sin livscykel. I detta ingår fåglarnas relationer till varandra – inte bara partnern och de närmaste grannarna – utan även till fåglarna i de kringliggande sjöarna. Under året påträffas storlommar i olika slags grupperingar: från glesa flockar som till synes fiskar eller simmar helt oberoende av varandra till täta ansamlingar med ibland tiotals individer som tydligt interagerar med varandra.

Under sträcken till och från övervintringsplatserna ses storlommar många gånger komma tillsammans i mer eller mindre glesa flockar/grupper: från några enstaka individer till ibland dryga tiotalet. Vissa platser tycks vara särskilt gynnsamma för rastande fåglar varför de ofta samlas där. Exakt vad som lockar kan ibland vara svårt att fastställa men särskilt populära förefaller områden vara där fåglarna födosöker aktivt. Under häckningstid uppträder de häckande paren ofta tillsynes solitärt. Olika slags interaktion tycks även i dessa fall ske med åtminstone de närmaste grannarna varför de ibland kan ses tillsammans.

Andra ansamlingar under häckningstid kan utgöras av antingen yngre fåglar som inte blivit könsmogna än, av fåglar som står över sin häckning det året av någon anledning eller grupper som fiskar kollektivt. Att storlommar ibland fiskar i grupp är ett vedertaget fenomen. Detta fiske går ofta till så att fåglarna driver ett stim fiskar framför sig varefter de dyker mer eller mindre synkront. Mindre ansamlingar av lommar med upp ses inte sällan kollektivfiska utanför häcktid.

Den ansamling som på senare tid uppmärksammats i Gölsjön har diskuterats i olika sammanhang och har varit föremål för spekulation om vad fåglarna gör där. Lommarna anländer sent på kvällen och stannar över natten för att i gryningen försvinna däriifrån. Fåglarna delar ofta upp sig i olika grupperingar och utför i dessa subtila till mer eller mindre tydlig interaktion med varandra. Kanske är detta en plats av stor betydelse för storlommarna på den Sörmländska sjöplatån för olika slags sociala aktiviteter? Eller är det bara en gemensam övernattningsplats? Sannolikt en kombination av båda!

Storlommar (Foto PE Svahn)

Gölsjön

I sjön samlas fåglar ofta under sen eftermiddag till kväll - med en tydlig ökning av inflygningen kring solnedgången - till oftast mycket stillsamma ceremonier. Denna ansamling i Gölsjön samlar ända uppemot hundratalet fåglar när de är som flest! Företeelsen pågår från högsommaren och fram till början av september med en tydlig topp i mitten av augusti.

I gryningen med början ca en timma före soluppgången inleds ceremonier som kan vara stillsamma till mycket spektakulära. Redan före soluppgången lämnar de första fåglarna sjön. I vissa fall sker detta på ett sätt som kan tolkas som en slags "spelflykt". Ungefär en timma efter soluppgången kan samtliga storlommar ha flugit bort från Gölsjön.

Dunkern

Att det förekommer enstaka par och mindre ansamlingar av lom i sjön har varit känt sedan urminnes tider. Kollektivt fiskande flockar med uppemot femton till tjugotalet fåglar ses ofta under eftersommaren. Sjön har dock inte varit föremål för några fördjupade studier och räkningar genom åren varför det var ett överraskande besked att antalet uppträdande lommar kunde vara betydligt högre än så. Som mest observerades åttioen lommar under en och samma kväll i augusti 2012! (Samma kväll sågs hundratalet lommar i Gölsjön.)

Störningar och aktuella hot

De största hoten som lyfts fram för arten är predation, vattenståndsförändringar, försurning med minskad fisktillgång, miljögiftsbelastning (kvicksilver, DDT, PCB) samt störningar i

olika form. De störningar som oftast nämns är friluftslivrelaterade till största delen: båttrafik, sportfiske, kanoting och bad. När ruvande lommar störs så lämnar de bobalen varefter äggen kan utsättas för predation eller utsättas för låga temperaturer så att äggen kallnar och dör. Det har på många områden noterats att väderleken i slutet av maj påverkar häckningsframgången hos de lommar som påbörjat sin häckning. Dåligt väder innebär ofta att det blir mindre störningar från friluftslivet i dessa områden.

Att fågelarter kan vänja sig vid störningar finns det otaliga exempel på och det har även konstaterats att enstaka lompar som häckat framgångsrikt nära badplatser, sommarstugetomter (Götmark 1989, Helldin 2004). Om dessa par utgörs av särskilt toleranta par eller om de helt enkelt vant sig är inte lätt att påvisa. I mer normala ”ostörda” miljöer är lommarna påfallande skygga och kan reagera även på mindre störningar. Det finns studier som menar att olika former av restriktioner i exempelvis fågelsskyddsområden gynnar häckningsframgången hos storlommen (Eriksson m.fl. 2005).

Vattenregleringar och vattenståndsförändringar utgör också ett stort problem för lommarnas häckning. Det största problemet för häckningsresultat har bedömts vara predation. I flera gjorda studier har konstaterats att mellan 13 och 42 % av de misslyckade häckningarna beror på predation (Götmark m.fl. 1988, 1990, Hake m.fl. 2005).

Kråk- och måsfåglar och mink lyfts särskilt fram som predatorer i svenska studier (Projekt LOM 1994-2008) emedan mård, utter och räva återfinns bland predatorer i utländska studier (Campbell & Mudge 1989). Även gäddor lyfts fram som risk för nykläckta ungar även om man inte lyckats dra några slutsatser om täta gäddbeståndets påverkan på lommarnas häckningsutfall (Eriksson & Paltto 2010).

Vattenskotrar är en ny företeelse i våra sjöar och det finns inga studier som direkt visar på dessa fordons påverkan på lommarna. Det finns dock anledning att vara restriktiv när det gäller tillståndsgivning för trafik med vattenskotrar i storlomssjöar då dessa ofta framförs även i grunda vatten.

Et annat miljöproblem som säkert kan ha betydelse för storlommarna på olika sätt är urlakade tungmetaller som exempelvis kvicksilver och andra miljögifter. Förekomster av bromerade flamskyddsmedel, klororganiska föreningar, läkemedelsrester konstateras allt oftare i naturliga vatten. Dessas effekter på olika organismer hittills har varit svårutredda men vilka kan komma att visa sig utgöra en negativ påverka på högre djur som tex lommar. Det finns indikationer på att djurs reproduktionsförmåga kan påverkas i olika grad.

Ett hot som inte diskuterats nämnvärt är vindkraftsetableringars påverkan på storlompopulationerna. Detta hänger säkert ihop med att ett fåtal områden med lomkoncentrationer kommit ifråga för nyetableringar av vindkraft. Havsbaserade verks påverkan är svårstuderat och det är förenat med stora svårigheter att återfinna fåglar som på olika sätt förolyckats till hav. Här finns en hel del antaganden men få studier gjorda. Landbaserade verk finns ännu i mycket ringa anslutning till lomrika områden.

Ett ytterligare framtida hot kan utgöras av de pågående klimatförändringarna med ett varmare, mer instabilt och nederbördsrikare klimat. En ökad eutrofiering av sjöarnas vatten kan till exempel innebära siktförändringar osv som försvårar lommars födosök.

Behov av vidare studier

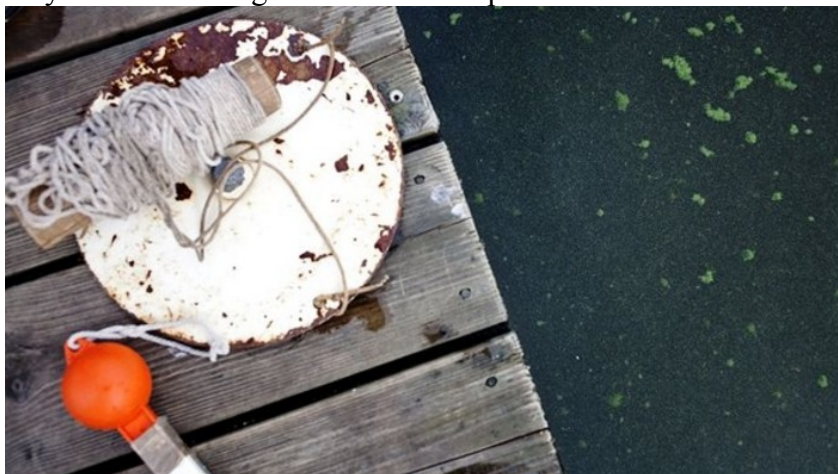
Vi har idag klart för oss att det sörmländska sjölandskapet hyser förhållandevis stabil och god lompopulation. Vi är övertygade om att lommarna funnits i vårt landskap under en mycket lång tid och att de utvecklats olika intrikata levnadsmönster utifrån landskapets olika förutsättningar. Trots detta så känner vi idag i väldigt liten grad till hur detta levnadsmönster ser ut. Frågor som finns är naturligtvis hur stor den verkliga populationen är, hur fåglarna interagerar inom och utom populationen osv. Nu är våra fysiska gränser inte något fåglarna känner igen utan de fungerar oberoende av dessa och måste därför ses som en ännu större helhet med det omgivande landskapet. För förståelsen av lommen i det sörmländska landskapet krävs omfattande studier i såväl tid som rum och här utgör kommande inventeringar och studier en grund att stå på.

Rörelsemönster

De finns mycket att studera kring våra lommar en sådan viktig del är att undersöka på vilket sätt lommarna interagerar med varandra i landskapet. Vi vet att fåglarna förflyttar sig på olika sätt i sina sjöar och i landskapet. Vi vet också att dessa förflyttningar sker olika under olika delar av året. Ett föremål för studier kommer att vara att ta reda på rekryteringsområden för de olika sociala aktiviteterna som lommarna är delaktiga i.

Sjöars kvalitet

För att ytterligare förstå vilka krav storlommen har på sin omgivning så kan det vara värdefullt med att samla in data inte bara om förekomster och rörelsemönster utan även om andra kvaliteter från våra sjöar. Kanske kan vi hitta samband som kan kopplas till de olika sjöarnas siktdjup, fisktillgång och vattenkvalité i övrigt. Vissa av dessa parametrar vet vi har betydelse men vad gäller vårt landskap?

Redskap för siktdjupsmätning.

Rapportering

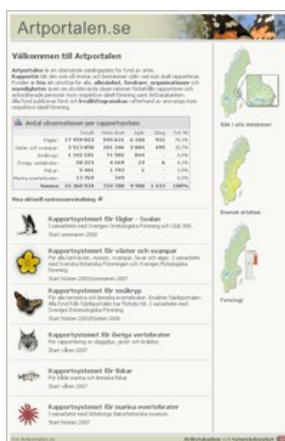
Vi vill ta del av dina observationer i stort som smått. Vi saknar idag detaljkunskap och mycket även av beståndsuppskattningarna är mer eller mindre kvalificerade gissningar. Rapportera gärna via artportalen på nätet www.artportalen.se.

För den som inte känner sig hemma på datorer och rapporteringssystem så går det bra att anteckna sina observationer skriftligt och sedan skicka en kopia på dessa till någon av lomgruppens medlemmar i FSO efter säsongen.

Vi är intresserade av allt: från rastande fåglar till häckningsresultat, tidpunkt när observationen gjordes, flygriktningar på flygande fågel etc.

Du bestämmer själv vad du vill rapportera vi är tacksamma för allt du kan bidra med.

Delta gärna i lomgruppens arbete, det finns inga krav på att man ska vara expert ditt intresse är inträdesbiljett nog. På FSOs hemsida www.sormlandsornitologerna.se så kan du under rubriken FSO-projekt hitta lomgruppens sidor med diverse information.

Visioner och mål

Vi vill från ornitologins sida värna och vårda det ansvar som vi har för storlommen som art.

Vi vill sträva efter och bevara ett landskap som innehåller de komponenter som säkerställer storlommen som sörmländsk häckfågel.

Vi vill utbilda och informera allmänheten, företag, institutioner och myndigheter om storlommens plats i det sörmländska landskapet och om det ansvar vi har för att bevara den del av populationen som uppträder hos oss.

Vi vill med vårt arbete att sträva efter att få en bild av hur storlommen fungerar i det sörmländska sjölandskapet

Vi vill också få mer kunskap om hur stor vår population är och hur storlommen uppträder i vårt landskap.

Storlommens skyddstatus i lagar och konventioner

Storlommen omfattas av EU: s Fågeldirektiv 79/409/EEG om bevarande av vilda fåglar och av EU: s Habitatdirektiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter. Det senare direktivet ställer inte bara krav på att häckområden säkerställs utan också att arterna har spridningsmöjligheter och möjlighet att uppträda i olika födosöks-, rast-, spels- och uppehållsområden utanför häckningstid.

Birdlife international betecknar arten som Vulnerable i Europa och anser att det är angeläget att Europa tar ett ansvar för dess bevarande. Arten placeras i SPEC kategori 3 vilket innebär att dess utbredning inte är koncentrerad till Europa men att den har en otillfredsställande bevarandestatus (Tucker & Heath 1994).

Storlommen är fredad (§3 i jaktlagen (1987:259)).

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § Miljöbalken krävas.

Storlommen är upptagen i bilaga II (strängt skyddade arter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö)

Storlommen är upptagen i bilaga 2 Bonnkonventionen (flyttande arter).

Storlommen är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement)

Referenser

Eriksson & Lindberg. Projekt LOM - Inventeringsrapport 1997)

Eriksson, M.O.G. 2010. Storlommen och smålommen i Sverige - populationsstatus, hotbild och förvaltning. - Sveriges Ornitologiska Förening, Stockholm och Svenska LOM-föreningen / Projekt LOM, Göteborg.

Edberg, E., Inventering av lom och fiskgjuse i Båven 1983. Länsstyrelsen i Södermanlands län.

Fågelföreningar i Sörmland

Föreningen Södermanlands Ornitologer

Kontaktperson: Ingvar Jansson (0155-28 73 73)
Webbplats: www.sormlandsornitologerna.se
E-post: fso@sormlandsornitologerna.se

Ornitologiska Klubben i Eskilstuna

Kontaktperson: Lennart Eriksson (016-35 14 21)
Webbplats: oke.sormlandsornitologerna.se
E-post: oke@sormlandsornitologerna.se
Rapportmottagare: [Lennart Eriksson](#) m.fl.

Strängnäs Ornitologiska Klubb

Kontaktperson: Leif Ekblom (0152-511 54)
Webbplats: www.strangnasornitologerna.se
E-post: sok@sormlandsornitologerna.se
Rapportmottagare: [Kent Söderberg](#)

Katrineholm/Vingåkers Ornitologiska Förening

Kontaktperson: Pelle Moqvist (0150-527 89)
Webbplats: kvo.sormlandsornitologerna.se
E-post: kvo@sormlandsornitologerna.se

Fågelföreningen Tärnan Nyköping - Oxelösund

Kontaktperson: Ingvar Jansson (0155-28 73 73)
Webbplats: tarnan.sormlandsornitologerna.se
E-post: tarnan@sormlandsornitologerna.se

Flens Ornitologiska Förening

Kontaktperson: Judith Lambert (070-727 54 93)
Webbplats: fof.sormlandsornitologerna.se
E-post: fof@sormlandsornitologerna.se